

Meta nsejhu nistghu ninq dew bil-klejma *ja* u nghidu *ja* *Maltin, isimghuna*. Mela jistâx ikun li dik l-ittra *l* ta' *laħwa* qieghda flok *ja*, u *laħwa* tisser *ja aħwa*?

Immorru fuq il-għarbi. Hawn insibu li l-kelmiet *jasir, jemin, jehudi, el-jum* isiru fil-malti *l-tim, lsir, lemin, l-hudi, illum*, fejn l-ittra *j* tal-għarbi ssir *l* fil-malti. Insibu wkoll li fejn aħna nsejhu bil-kelma *laħwa*, il-Għarbi jsejjaħ bil-kelma *jaħwa* mqassra minn *ja aħwa*. Mela għandna nifhmu u hi haġa ċara, li l-ittra *l* ta' *laħwa* ma hix artiklu; imma qieghda hemm bhala taħsira u taqsira ta' *ja* u għalhekk il-ktiba ta' *laħwa* — fejn l-ittra *l* tista' tittiehed b'artiklu — ma hix tajba. Inqas ma hi tajba l-ktiba ta' *laħwa* għax din tista' tittiehed bhala mqassra minn *la aħwa*, u hekk wiehed jista' jehodha li għandna — waqt li ma għandniex — il-kelma *la* xort'oħra minn dik li nsibu fil-kliem: *la wiehed u l-anqas l-ieħor*. Jekk għandna niktbuha, l-aħjar niktbuha shiha "*laħwa*", inkella niktbu "*aħwa*" jew *ja aħwa* avvolja nkunu niktbu xort'oħra milli jingħad, basta b'Malti aktar tajjeb.

G. V.

* * *

Ma naħsibx li l-ittra *l* ta' *l-tim, lsir, lemin*, eċ. kif ukoll ta' *laħwa* qieghda flok l-ittra *j* ta' *jaħim (il-tim, Tripli) jasir, jemin* eċ. u ta' *ja* mal-kelma *aħwa*. Insibu li l-ittra *l* tingħaqad ukoll fi kliem ieħor li ma jibdiex bl-ittra dgħajfa *l*, sew kliem li ġej mis-semitku, kemm kliem ieħor li ġej mit-taljan jew minn l-isqalli, eż: *lungas* (minn *angas*) *lifgħa* (minn *ifgħa*) *labra* (minn *ibra*) *lixka* (minn *esca*) *lasta* (minn *asta*) *labtu* (minn *abito*). Dan isir bhala żjieda (prostesi) ta' ittra *liquida* li dejjem iktarx *l* u kemm hu hekk naraw fil-kelma *nuċċali* biż-żjieda tal-*liquida* u flok *l per dissimilazione di consonanti* Cfr: *luċċali* u *nuċċali* minn *occhiali*. Għandna għalhekk nifhmu li *j* bhala ittra dgħajfa tghib mita *l* tingħaqad ma' dik il-kelma li iktarx f'oħrajn issibha tibda b'vokali.

Naqbel ma' G.V. li *l* hawnhekk mhi xejn artiklu u li għandha fi-ortografija *maltija* tidher magħquda għal kollox mal-kelma

A. C.

L-ISEM TA' GĦAWDEX

Kemm l-isem għandha l-gżira ġâra tagħna? Aħna nsejbulha *Għawdex* u magħna jaqblu l-Għarab. L-Ingliżi u t-Taljani jgħidulha *Gozo*. Bil-latin aħna nsejbulha *Gaudisium*; iżda r-Rumani kienu semmewha *Gaulos* jew *Gaulus*, hekk, fost l-oħrajn *Pomponiu Melz*, ġeögrafu latin, u b'dan l-isem ukoll insibuha f'qatigħ ta' iskrizzjonijiet misjubin Malta u *Għawdex*. Il-Griegi ukoll semmewha *Gaulos*, għal l-inqas hekk jidher fl-iskrizzjonijiet. Iżda l-Griegi kellhom isem ieħor, *Gaudos*. Fi ktieb ta' l-ewwel żmenijiet tal-Knisja, (1) insibu l-isem *Gaudomelete* jġifieri *Għawdex ta' Malta*, jew *Għawdex hdejn Malta*. Ma jistâx ikun hemm twegħir li *Gaudo* ma tisserx *Għawdex*, għax il-kittieb zied il-kelma *Melete* biex jagħzel bir-reqqa kollha 'l *Gaudos* ta' hdejn Malta minn *Gaudos* ieħor bogħod minn Malta. Jekk nibqgħu sejrin l-ura niltaqgħu ma' isem ieħor, ma l-isem fenicju *Gawl*, f'iskrizzjoni fenicja tat-tieni jew tat-tielet sekl u qabel Kristu.

Jekk wiehed jâti daqqa ta' għajn lejn dil-kotra ta' ismijiet qajla jintebah li huma kollha jġu minn xulxin, kollha mnisslin minn ġidd wiehed. Nafu li *Gaulos* taqbel ma' *Gawl*, u li *Gaudisium* tixbah lil *Għawdex* jew *Gawdex*, imma kif jista' jkun li *Gozo* ġejja minn *Gawl*, li *Gaulos* tiġi minn *Gaudisium*?

Inwieġeb fil-qosor kemm nista'. Il-kelma *Gaudisium* mhix haġa oħra hlief libsa latina tal-kelma maltija jew għarbija *Għawdex*. Biha jinqdew biss, sa fejn naf jien, il-Maltin. Il-kelma *Gozo (= God+so)* tidher imnissla minn *Gaudisium* jew minn *Gaudos*; f'wahda u fl-oħra jinsabu t-tliet gheruq *g.d.s.* U l-kelma *Għawdex* minn min hi ġejja? A. Preca jahseb li hi ġejja mill-kelma lhudija *ghadaxa* jew għarbija *ghadasa* li tisser *ghazza*, għax *Għawdex* għandu l-għamla ta' *ghazza*. (2). Ma naqbelx miegħu. Jien, minn għalija, il-kelma *Għawdex* hi l-kelma *Gaudos* taht kisja għarbija. Il-Għarab ighidu u jiktbu *Gawdax* mhux *Għawdex* bhalsa, u minn *Gaudos* sa *Gawdax* ma hemm xejn. Mela *Għawdex* jew *Gawdax* ġejja minn *Gaudos*. U *Gaudos*? It-tarf

(1) *Acta Petri et Pauli* fl-*Acta Apostolorum Apocrypha*, ed. Lipsius, Lipsiæ 1891, faċċ. 178, 2 u 181, 13.

(2) *Malta Cananea*, Malta, 1904, faċċ. 456.

H hu }7/5?1* litati lill-kelmasura griega, bhal^m,
 adet ^o„ha ma jibqg ux hlief Gaudn Qaul

''T^ittnein ji u minn xulxin, j ewmhutniex li-f,
 U à^n {^{g?} ix-xebh tagghom jurina li h
 * * ? ^ f ^ f τ l-ittra dcntali d rinbidel ma' l-ittra Kjjl

TTdao tidhol fiHatin u ss.r leviry dakruon issir / > ^a
 • £ r Ulysses. Nist.hu n idu Ucelma g arbija
 ; lallll adamas, diamani (i). Jekk m arsu le,n dawn 1-e eJ
 knnohrain I. nistg u n ibu, u lejn ix-xebh bejn *Gawdn^{cali}*
 x, i ommna lima ng idux lidawk 1-ismijiet huma iseni wie ed |
 Vi imbiddla f / ?

H wie ed jistaqsi: liema h u f-isem ewlieni li nissell'i,
 sie bu ? P. Schroder (2) ja seb li Gawd jew Gaivos hu eqdem-1
 na seb il-maqlub. L-isem G arbi ta' Gawdax jurinali
 mien il- akma tal-G arab il- ira kienet tissejja Gaudos mhuxl
 Gaulos. L-isem Gaulos na seb likien ilulimiet u ntesa.

Sajdun.

111 Ara wkoll il-kelmiet sqallin : Codduvirdiy Gaiàzi% I
 Muddisa, Sut>pidizzaX/ fil-malti b al fit-taljan jidhru bVflok iMI
 -Culuveri.Gallozz, Melliesi (minn rvolle Ulewà mdlusi) SpdlhA
 (ttB-Utin jw^r peltcium)—[NotSL tad-Direz: tal-"Malti"] I

(2) P. SCHRODER. phonizische Sprache; Hal/e, 1%
 fa c. 105.

X E R R D U

IFKIT TL-r " t L - M A L T I "
 T O B B U T - T A G L I M T A ' L S I E N K O M

, L . H A R A T A ' M A J M U N A

x i n s a b t l - M u e w t a l - B e l t . r a m a l i f u q h a n k i t b e t
 3, t i f k i r a t a l - m e w t t a M a j m u n a , m a r a G a r b i j a
 m i e t e t u n d . f n e t . x - X e w k . j a t a ' G a w d e x f i l - à r a 1
 s a l - l u m g a d h o m i g i d u l h a " t a ' M a j m u n a . " H - b a r u n i
 D e P i r u , f l - 1 8 4 5 , b a g a t d m i r - r a m a i l - B i b l j o t e k a u
 n : i n n h e m m i e t t l - M u e w .

Il-kitba ta' dil- a ra hija minn 1-isba , minquxa
 b'reqqa kbira; 1-ilsien huwa g arbi u 1-ittri huma ta'
 g amla qadima li tissejja kufika, g ax kienet tinkiteb
 fil-belt ta' Kufa.

Dil-kitba tg arrafna li xi G arab, jew Sara ini,
 baqq u Malta mal-100 sena wara lil-Konti Ru ieru
 ke a lill-kotra tal-Misilmin, g ax iet miktuba fl-i 173,
 mita nafu lil-Konti ie hawn fis-sena 1090. Il-kitba
 g andha tliet taqsimiet; fil-bidu hemm b al talba u
 tif ir 'l-Alla, nbag ad ti i t-tifkira tal-mewt ta' Maj-
 muna u fl-a ar hemm bi a poe ija, bil-versi mqabblin,
 xi g anja likienet t a fin-nies dak i - mien. Il-g arbi
 qadim ta' dil-kitba h u s a b i u s a f i u j i x b a h w i s q i l -
 m a l t i ; i l - k l i e m e l u u j m i s s i l - q a l b .

Ftit snin ilu, il-kitba fissirha b'reqqa kbira il-patri
 kabu in Gabriel d'Aleppo; kitibha lid-direttur tal-
 Mu ew bil-g arbi u qalibha kelma b'kelma bit-taljan.

Hawn se' natu 1-kitba kif tingara bil-g arbi u
 wara t-tifsir tag ha bil-malti.

H-kitba bil-g arbi tingara hekk:

Hstn illah ir-ra man ir-ra im. W asalla lahu g ala mnab'
 Mu ammad w a g a l a a l i h i w a s a l l a m t a s l i m a - L . a l l a h g f c i »
 e l - b a q a n , w a g a l a a l q i h i k a t a e l - f a n a . W a l a k o m 6 r a s u .
 a ' l a h w a s i j j a t a s a n a t

Heda qa ar Majmuna bint assan bin G ali-ei-na^
 ^ F - S u s i . T u f f i j a t , r a m a t a l l a h g a l a j h a , j a w 1 » -
 a t l i 8 a g a x i r a m i n j a h r X a h b a n e l - K a b . r m . n s a n a t g